

Дело С-19/20**Резюме на преюдициалното запитване съгласно член 98, параграф 1 от
Процедурния правилник на Съда****Дата на постъпване в Съда:**

16 януари 2020 г.

Запитваща юрисдикция:

Sąd Okręgowy w Gdańsku (Полша)

Дата на акта за преюдициално запитване:

30 декември 2019 г.

Жалбоподатели:

I.W.

R.W.

Ответник:

Bank BPH Spółka Akcyjna w Gdańsku

Предмет на главното производство

Обявяване на договор за кредит за недействителен, поради това че предвидената в него индексационна клауза е в противоречие с императивните разпоредби на националното право, тъй като клаузите за индексация са неравноправни; обявяване на договора за недействителен като сключен от ищците при грешка по отношение на общите разходи по кредита; обявяване на целия договор за недействителен; осъждане на банката да върне платените ѝ суми за погасителни вноски и такси

Предмет и правно основание на преюдициалното запитване

Тълкуване на член 2, член 3, параграфи 1 и 2 във връзка с член 4, параграф 1 във връзка с член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори (ОВ L 95, 1993 г., стр. 29; Специално издание на български език, 2007 г., глава 15, том 2, стр. 273), що се отнася до

задължението на съда за констатиране на неравноправност на клаузи в потребителски договори, когато — поради изменение на текста на договора чрез анекс — към датата на произнасянето на съда клаузата е изменена така, че да не е неравноправна, а констатацията за неравноправност на клаузата в първоначалната ѝ редакция може да доведе до недействителност на целия договор, както и що се отнася до възможността за констатиране на неравноправност само на някои части от договорната клауза относно определяния от банката обменен валутен курс, а именно премахване на разпоредбата относно маржа на банката, който се определя едностранно по неясни правила от самата банка и е компонент на обменния курс, а също и до въпроса дали общественият интерес допуска така да се констатира неравноправност само на някои части от договорната клауза. Освен това запитването цели да се изясни дали липсата на действие на договора вследствие от премахването на неравноправните клаузи съставлява санкция, разбирана като резултат от конститутивно решение на съда с последици от момента на сключването на договора, а също и дали националният съд е длъжен, включително на основание член 47 от Хартата на основните права от 30 март 2010 г. (ОВ С 83, 2010 г., стр. 389), да информира потребителя за правните последици от обявяването на недействителността, в това число възможността да възникнат вземания на търговеца за връщане на даденото.

Преюдициални въпроси

- 1) Трябва ли член 3, параграфи 1 и 2 във връзка с член 4, параграф 1 във връзка с член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори да се тълкува в смисъл, че националният съд е длъжен да констатира неравноправния характер (по смисъла на член 3, параграф 1 от Директивата) на съответната клауза в потребителски договор включително когато към датата на произнасянето на съда между страните има сключен анекс за изменение на текста на договора и с него клаузата е изменена така, че не е неравноправна, а констатацията за неравноправност на клаузата в първоначалната ѝ редакция може да доведе до недействителност (нищожност или унищожаемост) на целия договор?
- 2) Трябва ли член 6, параграф 1 във връзка с член 3, параграф 1 и параграф 2, второ изречение и член 2 от Директива 93/13 да се тълкува в смисъл, че позволява на националния съд да констатира неравноправност само на някои части на договорната клауза, отнасяща се до определяния от банката обменен курс на валутата, по която се индексира отпуснатият на потребителя кредит (както в случая в главното производство), тоест премахване на разпоредбата относно маржа на банката, който се определя едностранно по неясни правила от самата банка и е компонент на обменния курс, но запазване на еднозначно формулираната разпоредба относно осреднения курс на

централната банка (Полската народна банка), което не създава необходимост от замяна на премахнатата част от клаузата с някаква правна разпоредба, а ще доведе до възстановяване на действителното равновесие между потребителя и продавача или доставчика, макар да изменя същината на разпоредба, която се отнася до изпълнението на задълженията на потребителя, по благоприятен за него начин?

- 3) Трябва ли член 6, параграф 1 във връзка с член 7, параграф 1 от Директива 93/13 да се тълкува в смисъл, че дори когато националният законодател е предвидил мерки, които гарантират предотвратяване на употребата на неравноправни договорни клаузи като обсъжданите в главното производство, като е въвел правни разпоредби, които задължават банките конкретно да посочват начините и сроковете за определяне на обменния валутен курс, по който се изчислява сумата на кредита, погасителните вноски и правилата за преизчисляване към валутата на усвояване или връщане на кредита, общественият интерес не допуска да се констатира неравноправност само на някои части от договорната клауза по описания във втория въпрос начин?
- 4) Трябва ли липсата на действие на договора по смисъла на член 6, параграф 1 от Директива 93/13 в резултат от премахването на неравноправните договорни клаузи по смисъла на член 2, буква а) във връзка с член 3 от Директивата да се разбира в смисъл, че това е санкция, която може да се осъществи като резултат от конститутивно решение на съда, постановено по изрично искане на потребителя, с последици от момента на сключването на договора, тоест *ex tunc*, а вземанията на потребителя и на продавача или доставчика за връщане на даденото стават изискуеми с влизането в сила на съдебното решение?
- 5) Трябва ли член 6, параграф 1 от Директива 93/13 във връзка с член 47 от Хартата на основните права на Европейския съюз от 30 март 2010 г. да се тълкува в смисъл, че задължава националния съд да информира потребителя, който е поискал обявяване на договора за недействителен във връзка с премахването на неравноправните клаузи, за правните последици от подобно решение на съда, в това число за възможните вземания на доставчика (банката) за връщане на даденото, включително за вземания, които не са предявени в конкретното производство или чието съществуване не е еднозначно установено, дори когато потребителят е представляван по делото от професионален пълномощник?

Цитирани разпоредби на правото на Съюза

Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори: четвърто, двадесет и първо и двадесет и четвърто съображение и членове 3, 4 и 6

Харта на основните права на Европейския съюз от 30 март 2010 г.: член 47

Цитирани разпоредби на националното право

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Закон от 23 април 1964 г. — Граждански кодекс) (консолидиран текст: Dz.U., 2019 г., позиция 1145) (наричан по-нататък „Гражданският кодекс“): членове 58, 120, 353¹, 358 (в редакцията съгласно изменението със Закон от 23 октомври 2008 г., Dz.U., бр. 228, позиция 1506, който влиза в сила на 24 януари 2009 г.), 385¹, 385², 388, 405 и 410

Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. kodeks postępowania cywilnego (Закон от 17 ноември 1964 г. — Граждански процесуален кодекс) (консолидиран текст от 19 юли 2019 г., Dz.U., 2019 г., позиция 1460): членове 5, 156¹, 156² и 212

Ustawa z dnia 21 lipca 2011 r. o zmianie ustawy – Prawo bankowe oraz niektórych innych ustaw (Закон от 21 юли 2011 г. за изменение на Закона за банките и някои други закони) (Dz.U., бр. 165, позиция 984): членове 1 и 4

Кратко представяне на фактите и на главното производство

- 1 През 2008 г. ищците сключват като потребители договор за ипотечен кредит с праводателя на ответната банка; договърът е сключен за 360 месеца и е предназначен за покриване на разходите по строителството на къща. Преди подписването на договора за кредит ищците провеждат срещи с финансов съветник (посредник), който им препоръчва кредит, индексирани в швейцарски франкове (CHF), и ги информира, че курсът на швейцарския франк спрямо полската злота (PLN) може да се покачи, което ще се отрази на размера на вноските. Те не изразяват съмнения във връзка със структурата на индексирания кредит.
- 2 В заявлението си за кредит те посочват, че искат да им се отпусне кредит в полски злоти и същият да се индексира по курса на швейцарския франк, а на отделна бланка, подготвена от банката, попълват декларация, че им е представена оферта за кредит в полски злоти, но са избрали кредит в чуждестранна валута, след като са били предварително информирани за рисковете от сключването на договор за кредит в чуждестранна валута.
- 3 Съгласно договора кредитът се усвоява в полски злоти, а след усвояването се индексира в швейцарски франкове по курса „купува“ на ответника в деня

на усвояването, така както този курс е указан в таблицата на банката с курсовете „купува“/„продава“. За сметка на това кредитът се връща в злоти и дължимите суми се изчисляват по валутния курс „продава“. Валутните курсове „купува“/„продава“, посочени в таблицата с валутните курсове на банката, зависят от осреднения курс на Narodowy Bank Polski (Полска народна банка) и от маржа на банката. Лихвата по кредита зависи от референтния лихвен процент Libor 3m.

- 4 Клаузите, които съдът смята за неравноправни, са формулирани, както следва:

„Член 1, параграф 1. Банката отпуска на Кредитополучателя кредит в размер на [...] полски злоти, индексирани по курса на швейцарския франк [...], а Кредитополучателят се задължава да използва кредита в съответствие с разпоредбите на този договор, да върне сумата на използвания кредит заедно с лихвите в посочените в договора срокове и да заплати на Банката посочените в договора комисиони, такси и други дължими суми. Сумата на кредита включва: [...]

В деня на усвояването салдото на кредита се изразява във валутата, в която е индексирани кредитът, по курса „купува“ на индексационната валута съгласно описаната в член 17 таблица на курсовете „купува“/„продава“ за отпусканите от Банката ипотечни кредити, след което валутното салдо се преизчислява ежедневно в полски злоти по курса „продава“ на индексационната валута съгласно описаната в член 17 таблица на курсовете „купува“/„продава“ за отпусканите от Банката ипотечни кредити“.

„Член 7, параграф 2

Сумата на кредита, посочена в заявлението за отпускане на кредит, се усвоява чрез прехвърлянето ѝ по указаната в заявлението банкова сметка в местна банка. Денят на прехвърляне на сумата се смята за ден на усвояване на използвания кредит. Всяка усвоена сума в полски злоти се преизчислява във валутата, в която е индексирани кредитът, по курса „купува“/„продава“ за отпусканите от Банката ипотечни кредити в деня на изплащането ѝ от Банката“.

„Член 10, параграф 6

Всички плащания от страна на Кредитодателя се извършват по курса „продава“ на индексационната валута съгласно таблицата на курсовете „купува“/„продава“ за отпусканите от Банката ипотечни кредити в деня на [постъпването на] средствата в Банката [...]“.

„Член 17

1. За разплащанията във връзка с усвояването и погасяването на кредитите се прилагат съответно приложимите за отпусканите от Банката ипотечни кредити курсове „купува“/„продава“ на посочените в офертата на Банката валути в деня на плащането.
2. Курсът „купува“ е равен на осреднения курс на златата към съответната валута съгласно таблицата на осреднените курсове на Полската народна банка минус маржа „купува“.
3. Курсът „продава“ е равен на осреднения курс на златата към съответната валута съгласно таблицата на осреднените курсове на Полската народна банка плюс маржа „продава“.
4. При изчисляването на курсовете „купува“/„продава“ за отпусканите от Банката ипотечни кредити се прилагат курсовете на златата към съответните валути съгласно таблицата на осреднените курсове на Полската народна банка в съответния работен ден, коригирани с маржа „купува“/„продава“ на Банката [...].
5. При изчисляването на курса „купува“/„продава“ Банката взема предвид определяните всеки работен ден осреднени валутни курсове на Полската народна банка от съответния ден и добавя (или изважда) маржа на банката, чийто начин на изчисляване не е посочен в договора. Така определеният курс съответно „купува“ или „продава“ се публикува и се прилага за разплащанията през следващия ден.
6. На 7 март 2011 г. страните сключват анекс към договора за кредит, който предвижда възможност кредитът да се връща в полски злоти или швейцарски франкове. Анексът съдържа разпоредби, които описват начина на изчисляване на маржа на банката, използван за определянето на курса „купува“/„продава“ на индексационната валута. След сключването на този анекс ишците заплащат вноските по кредита в швейцарски франкове, като купуват валутата на свободния пазар.
7. Покачването на курса на швейцарския франк влече със себе си съществено покачване на изразените в злоти вноски по кредита, което става причина да се потърсят мерки за разрешаване на затрудненото положение на много потребители. В отговор на това, след обявяването на решението на Съда на ЕС от 3 октомври 2019 г., Dziubak (C-260/18, EU:C:2019:819), Związek Banków Polskich (Съюз на полските банки) помества на интернет страницата си съобщение, в което посочва, че в случай на обявяване на договора за недействителен банките имат право да им се върнат изплатените от тях парични средства и да им се плати възнаграждение за използването на тези средства за посочения в договора срок.
8. Националният съд приема, че съгласно разпоредбите на полското право, а именно член 385¹, параграфи 1 и 3 от Гражданския кодекс, уговорените между страните по договора клаузи за индексирание на изразената в полски

злоти сума на кредита и заплащане на погасителните вноски в швейцарски франкове, както и клаузите относно правилата за определяне на курса са част от основния предмет на договора, включително по смисъла на член 4, параграф 2 от Директивата (вж. Съд на ЕС, решения от 20 септември 2017 г., *Andrić*, C-186/16, EU:C:2017:703, т. 38 и от 30 април 2014 г., *Kásler и Káslerné Rábai*, C-26/13, EU:C:2014:282, т. 59). Клаузите, които се отнасят до механизма на индексирането, са формулирани на разбираем език, така че след разговорите с кредитния съветник ищците като потребители са били достатъчно запознати с риска при промяна на валутния курс (макар че на практика не са очаквали чак толкова съществено покачване на курса на швейцарския франк спрямо полската злота), което потвърждават писмено със съответната декларация. При това положение националният съд приема, че договорните клаузи относно механизма на индексирането не са неравноправни по смисъла на член 385¹, параграфи 1 и 3 от Гражданския кодекс, прилаган в съответствие с член 3, параграф 1 във връзка с член 4, параграф 2 от Директивата. Националният съд обаче намира, че неравноправни по смисъла на посочените разпоредби са онези клаузи от договора, които се отнасят до начина на определяне на валутния курс, но само в частта, в която курсът „купува“ или „продава“ е обвързан с маржа на банката, който се определя едностранно от банката по неизвестни за потребителя механизми. Според националният съд не са неравноправни онези части от клаузата за валутния курс, които се отнасят до осреднения курс на Полската народна банка като основа за определянето на курса. Националният съд също така смята, че когато със сключения между страните анекс към договора е изяснен механизмът за определяне на маржа на банката, компонент на обменния валутен курс, въпросната клауза престава да е неравноправна.

Основни доводи на страните в главното производство

- 9 Банката моли искът да бъде отхвърлен, като посочва, че договорът е в съответствие с разпоредбите на националното право, потребителите не са въведени в заблуждение, а индексационните клаузи не са неравноправни. Наред с това ответникът повдига възражение за изтекла погасителна давност на паричните вземания на ищците. Банката не предявява свои вземания за връщане.

Кратко изложение на мотивите за преюдициалното запитване

По първия въпрос

- 10 Същината на проблема се свежда до това дали при констатиране на неравноправност на дадена договорна клауза в първоначалната ѝ редакция е допустимо да се изведат съответните правни последици от това, при положение че тази клауза е изменена по волята на страните. Като последица

от обявяването ѝ за неравнопавна клаузата трябва да се премахне и да се възстанови от правна и икономическа гледна точка положението, в което потребителят би се намирал при липсата на тази клауза (вж. Съд на ЕС, решения от 15 март 2012 г., *Pereničová и Perenič*, C-453/10, EU:C:2012:144, т. 31, от 21 декември 2016 г., *Gutiérrez Naranjo и др.*, C-154/15, C-307/15 и C-308/15, EU:C:2016:980, т. 61 и от 14 март 2019 г., *Dunai*, C-118/17, EU:C:2019:207). Ако е недопустимо да се констатира неравнопавност само на част от договорната клауза, може да се наложи целият договор да се обяви за недействителен, и то от деня на сключването му, тоест *ex tunc*. Това изглежда в противоречие с изразената преди това воля на потребителя и банката, които със сключването на анекса, изменящ неравнопавната клауза, осигуряват действителна равнопавеност между страните. Така съдебното решение би се отнасяло до договора в друга негова редакция, а не действащата към деня на произнасянето на съда. Обявяването на недействителността (обявяване на нищожност или унищожаване) на договора би довело до възникването на задължение банката да върне не само сумите, платени от потребителя въз основа на неравнопавните клаузи, но и сумите, които са платени въз основа на равнопавните клаузи след изменението им с анекса. Подобен резултат видимо противоречи на целта на Директивата, а именно да се възстанови равновесието между страните, като същевременно по принцип се запази валидността на договора като цяло (вж. Съд на ЕС, решение от 15 март 2012 г., *Pereničová и Perenič*, C-453/10, EU:C:2012:144, т. 31).

- 11 Като последица от сключения между страните анекс към договора, в който е разписан механизмът за изчисляване на маржа на банката, компонент на индексационния валутен курс, в случай че потребителят упражни правото си да изплаща кредита в полски злоти, понастоящем страните не са обвързани от неравнопавната клауза от първоначалната редакция на договора. Въз основа на тази неравнопавна клауза обаче е изчислено салдото на кредита и са платени редица погасителни вноски. Вследствие от това възникват надлежни, макар и частично, вземания на ищците за връщане на съответните суми.
- 12 В решение от 20 септември 2017 г., *Andrić* (C-186/16, EU:C:2017:703), Съдът на ЕС постановява, че преценката на неравнопавния характер на дадена договорна клауза трябва да се направи спрямо момента на сключване на разглеждания договор при отчитане на всички обстоятелства, за които продавачът или доставчикът е можел да знае към този момент и които са от естество да се отразят на по-нататъшното му изпълнение (т. 5[8]). Това разбиране е застъпено и в практиката на полските съдилища.

По втория въпрос

- 13 Клаузата, която подлежи на преценка в главното производство (член 17, параграфи 2, 3 и 4 от договора), е била неравнопавна в частта относно маржа на банката, доколкото маржът се определя от банката, а в

първоначалната редакция на договора не са били описани правилата за това, което според съда въпреки изискването за добросъвестност е създавало значителна неравнопоставеност между правата на страните в ущърб на потребителя. В тази клауза валутният курс „купува“ е дефиниран като резултата от осреднения валутен курс съгласно таблицата на курсовете на Полската народна банка *минус маржа „купува“*, а курсът „продава“ — съответно като резултата от осреднения валутен курс съгласно таблицата на курсовете на Полската народна банка *плюс маржа „продава“*. В настоящия случай премахването на клаузата за маржа на банката, който е единият от двата показателя, влияещи върху валутния курс, не налага получената се празнота да бъде запълнена с някаква друга разпоредба. Подобен подход наистина променя смисъла на първоначалната редакция на договорната клауза, доколкото лишава банката от печалбата, произтичаща от валутния спред. Следва обаче да се подчертае, че именно неясната печалба на банката, произтичаща от разликата във валутния курс, е била причината за неравноправността на договорната клауза. Поради това и премахването ѝ води до отпадането на неравноправността.

- 14 Националният съд трябва да реши въпроса дали съгласно член 385¹, параграф 1 от Гражданския кодекс при тълкуването му в съответствие с правото на Съюза в контекста на член 6, параграф 1 от Директивата и досегашната практика на Съда на ЕС е допустимо да се премахне като неравноправна само част от договорната клауза при запазване на останалите ѝ части. Според националния съд настоящият случай е различен от тези, във връзка с които е разработена доктрината за забраната на запазващото действителността редуциране, тъй като не се налага получената се празнота след премахването на част от договорната клауза да се запълва с някаква друга разпоредба. От друга страна, не става дума и просто за премахване на цялата договорна клауза. Затова според националния съд в това отношение е необходимо да се отстранят съмненията за тълкуването на член 6, параграф 1 от Директивата и да се отговори на въпроса дали е допустимо да се премахне само онази част от договорната клауза, която е причината за нейната неравноправност, без да се налага клаузата да се заменя с някаква друга разпоредба, включително когато това води до промяна на смисъла на клаузата.

По третия въпрос

- 15 Според запитващата юрисдикция е необходимо тълкуване на член 6, параграф 1 във връзка с член 7, параграф 1 от Директивата във връзка със първо, второ, трето, шесто, седмо, осмо и двадесет и първо съображение от нея по въпроса дали когато държавата членка е приела правни разпоредби, вследствие от които не може в договора да се включват неравноправни клаузи (като обсъжданите в главното производство), в допълнение към това е необходимо продавачите и доставчиците да бъдат възпирани от прилагането на такъв вид клаузи чрез запазване на санкционните последици от неравноправността на договорната клауза. Настоящият състав се съмнява

дали има основание да прилага забраната на запазващото действителността редуциране (разбирано като допустимост на премахването на част от договорната клауза), поради която може да се стигне до недействителност на целия договор, при положение че не съдебното решение би било причината банката да се откаже да включва в договорите си клаузи като обсъжданите в главното производство. Всъщност причината за това е още приетата от държавата членка законова уредба. Заради практиката на банките да отпускат кредити, индексирани в чуждестранна валута, със закон от 29 юли 2011 г. полският законодател въвежда съществено изискване към съдържанието на договорите за кредит, сключвани или индексирани в друга валута, а не в полски злоти, а именно да посочват конкретните правила за начините и сроковете за определяне на обменния валутен курс, по който се изчислява по-конкретно сумата на кредита, неговите траншове и погасителните вноски, както и правилата за преизчисляване към валутата на усвояване или връщане на кредита (член 1, точка 1 от Закона от 29 юли 2011 г. за изменение на Закона за банките и някои други закони). Така според съда полският законодател е изпълнил задължението, произтичащо от четвърто и двадесет и първо съображение и от член 7, параграф 1 от Директивата.

- 16 Досегашната съдебна практика, в която Съдът на ЕС установява забраната на запазващото действителността редуциране, се отнася до случаите, в които премахването на част от договорната клауза би наложило заместването ѝ с правна разпоредба или с решение на самия съд. Забраната на подобни похвати, целящи запазване на действието на договорната клауза при премахването на неравноправните ѝ части, Съдът на ЕС мотивира със защита на интереса на обществен интерес (Съд на ЕС, решение от 14 юни 2012 г., *Banco Español de Crédito*, C-618/10, EU:C:2012:349, т. 67—69). Този обществен интерес е описан в съображенията на Директивата и се състои в защитата на гражданите като потребители от злоупотреби от страна на продавачите или доставчиците, и в частност от нелоялно изключване или ограничаване на правата на потребителите в договорите. Постигането на тази цел трябва да се гарантира основно чрез приемането на правните норми, транспониращи Директивата. Директивата се опира на разбирането, че санкцията, изразяваща се в обявяване със съдебно решение на неравноправните клаузи, а понякога и на целия договор за недействителни, оказва възпиращ ефект за в бъдеще. Творческото произнасяне на съдилищата би могло да осуети тази цел (Съд на ЕС, решения от 12 юни 2012 г., *Banco Español de Crédito*, C-618/10, EU:C:2012:349, т. 65—69 и от 21 декември 2016 г., *Gutiérrez Naranjo*, C-154/15, C-307/15 и C-308/15, EU:C:2016:980, т. 56, 57, 60 и 61).

По четвъртия въпрос

- 17 Според запитващата юрисдикция въпреки двадесет и първо съображение от Директивата полският законодател не е въвел изцяло в полския правен ред целите на Директивата, които се изразяват в необходимостта да се

гарантира, че договорите между потребители и продавачи (или доставчици) няма да продължават да действат, когато не могат да се изпълняват без неравноправните клаузи. Съгласно член 385¹, параграф 2 от Гражданския кодекс, в случай че дадена договорна клауза не обвързва потребителя, договорът продължава да действа за страните в останалата си част. Националният законодател е пропуснал да включи предвидената в член 6, параграф 1 от Директивата уговорка „когато може да се изпълнява и без неравноправните клаузи“. Съгласно полския граждански кодекс е допустимо унищожаване на договора с обратна сила (тоест от момента на сключването му) с конститутивно решение на съда по искане на една от страните по договора в хипотезата на грабителство по смисъла на член 388 от Гражданския кодекс. Предпоставките за упражняването на това право от съответната страна по договора очевидно са съвсем различни от посочените в член 3, параграфи 1 и 2 от Директивата.

- 18 Практиката на Съда на ЕС по тълкуването на член 6, параграф 1 от Директивата обаче сочи, че характеристиките на санкцията, изразяваща се в липсата на по-нататъшно действие на договора, когато той не може да се изпълнява след премахването на недопустимите клаузи от съдържанието му, са различни от възприетите в полската съдебна практика. В решение от 30 април 2014 г., *Kásler и Káslerné Rábai* (C-26/13, EU:C:2014:282, т. 84), Съдът на ЕС постановява, че обявяването на договора за недействителен поначало води до незабавна изискуемост на остатъка от сумата по кредита. Също така в решение от 3 октомври 2019 г., *Dziubak* (C-260/18, EU:C:2019:819), Съдът на ЕС приема, че волята на потребителя е определяща за това дали съдът ще остави договора в сила или ще го обезсили поради премахването на неравноправните клаузи (вж. т. 2 и 4 от диспозитива). За сметка на това в решение от 21 декември 2016 г., *Gutiérrez Naranjo* (C-154/15, C-307/15 и C-308/15, EU:C:2016:980), Съдът на ЕС поставя ударението върху правото на потребителя да му се възстановяват предимствата, неправомерно получени в негов ущърб от продавача или доставчика въз основа на неравноправната клауза (вж. т. 66). Това би могло да означава, че при премахването на недопустимите клаузи договорът не е нищожен по силата на самия закон, а се унищожава с конститутивно съдебно решение, и то само по искане на една от страните по договора (потребителя), вследствие от което за потребителя възниква право да му се върне онова, което продавачът или доставчикът е получил без основание в негов ущърб. С оглед на изложената съдебна практика националният съд се съмнява дали именно така следва да се разбира санкцията, състояща се в липсата на действие на договора.
- 19 Тълкуването на член 6, параграф 1 от Директивата във връзка със същността на липсата на действие на договора е необходимо, за да може националното право да се тълкува в главното производство в съответствие с Директивата. Всъщност определянето на естеството на санкцията е необходимо, за да се преценят моментът на изискуемост на предявените от ищците вземания за връщане и основателността на направеното от ответника възражение за

изтекла давност. То е от значение и за преценката дали обявяването на недействителността на договора е в интерес на потребителя. Всъщност ако се приеме, че съдебното решение, с което се обявява недействителността (липсата на действие на договора), е конститутивно, не е изключено банката да предяви в друго производство правото си потребителят да ѝ върне платения (усвоения) кредит, като може да се предположи, че това вземане няма да е погасено по давност. Най-накрая, ако тълкуването на член 6, параграф 1 от Директивата се различава от националната правна уредба и е невъзможно националните разпоредби да се тълкуват в съответствие с целите на Директивата, това би могло да е знак за неправилното ѝ транспониране и да доведе до отговорност на полската държава за вреди.

По петия въпрос

- 20 Отговорът на този въпрос ще е от значение за главното производство, ако на основание член 6, параграф 1 от Директивата Съдът на ЕС установи, че съдът е длъжен да преценява неравноправността на клаузата включително когато тя е изменена по волята на страните, но не може да обявява за неравноправни само някои части от договорната клауза. Тогава ще са налице предпоставките за произнасяне на съда в смисъл, че целият договор е недействителен.
- 21 Съгласно практиката на Съда на ЕС по тълкуването на член 6, параграф 1 осигуряването на защита на потребителя предполага да се отчитат неговите реални и съответно настоящи интереси. Защитата на тези интереси се разпростира и върху последиците, които реално биха настъпили, при съществуващите или предвидимите обстоятелства към момента на спора, ако националният съд обезсили договора (Съд на ЕС, решения от 3 октомври 2019 г., *Dziubak*, C-260/18, EU:C:2019:819, т. 53 и от 21 февруари 2013 г., *Banif Plus Bank*, C-472/11, EU:C:2013:88, т. 23, 27 и 35). Съдът на ЕС обръща внимание и на това, че Директива 93/13 не стига чак дотам да установи в полза на потребителите задължителна защитна система срещу използването на неравноправни клаузи от продавачите или доставчиците. Следователно, ако потребителят предпочита да не се позовава на тази защитна система, тя не се прилага. Потребителят трябва а fortiori да има правото да възрази срещу възможността да бъде защитен от неблагоприятните последици, предизвикани от обезсилването на договора в неговата цялост (Съд на ЕС, решение от 3 октомври 2019 г., *Dziubak*, C-260/18, EU:C:2019:819, т. 54 и 55).
- 22 Тъй като Директива 93/13 се опира на разбирането, че потребителите са по-слабата страна по договора и в съдебния процес (пето съображение и член 7, параграф 1 от Директивата), трябва да им се осигурят съответни средства за защита за осъществяване на правата им по съдебен ред. Поради това съдът е длъжен не само да преценява служебно дали договорните клаузи са неравноправни, но и да уведомява потребителя и продавача или доставчика за констатираната неравноправност. Изискването за ефективна правна

защита на частноправните субекти в правото на Съюза, гарантирано с член 47 от Хартата на основните права на Европейския съюз, поражда задължение за съда при служебно констатиране на неравноправност на договорна клауза да даде възможност на страните по спора да обсъдят този въпрос при условията на състезателност (вж. Съд на ЕС, решение от 21 февруари 2013 г., *Banif Plus Bank*, C-472/11, EU:C:2013:88, т. 29 и 36). Потребителят обаче е в състояние да реши в какъв обем иска да ползва защитата, произтичаща от системата на Директива 93/13 и съответно от транспониращите я разпоредби на националното право, единствено ако е запознат не само със самия факт, че договорната клауза е неравноправна, но и с последиците от прилагането на защитната система, тоест от премахването на неравноправните клаузи от договора, с възможността за запазване на действието на договора за страните и с правата и задълженията, които възникват за потребителя вследствие от премахването на неравноправните клаузи и съответно от недействителността на договора. В решение от 3 октомври 2019 г., *Dziubak* (C-260/18, EU:C:2019:819, т. 66), Съдът на ЕС постановява, че ако националният съд счита договорна клауза за неравноправна, той е длъжен да не я приложи, от което задължение се допуска изключение само ако, след като е бил информиран за това от посочения съд, потребителят възнамерява да не се позовава на нейния неравноправен и необвързващ характер. Съдът на ЕС обаче не уточнява в това решение какъв е обхватът на информационното задължение на съда. Особено важно е да се определи дали това информационно задължение се отнася единствено до самата констатация за неравноправността на клаузата, или и до правните и съответно икономическите последици от тази констатация. Според запитващата юрисдикция само предоставянето на пълна информация на потребителя — тоест за неравноправността на клаузата и произтичащата от това недействителност на договора, а оттам и за последиците от недействителността му, сред които и необходимостта от връщане на взаимните престации (или други възможни последици съгласно националното право, например във връзка с давността) — би позволило на потребителя да вземе обмислено решение дали да ползва защитната система.

- 23 Потребителите без пълна информация за своето правното положение може да се окажат принудени да вземат решения във връзка с воденето на процеса без пълно познаване на обстановката, като разчитат на съветите на пълномощниците си. Същевременно националните разпоредби се опират на разбирането за доверието на страните по делото в техния пълномощник, което освобождава съда от редица информационни задължения, когато страните в процеса са представлявани от пълномощник. Въпросът е само дали рискът във връзка с оценката на правните последици от положително решение на потребителя да ползва защитната система трябва да се носи от самия потребител и неговия пълномощник. Потребителят ще е в състояние да реши дали да поиска обявяване на договора за недействителен едва когато получи разяснения за всички възможни последици от уважаването на това искане със съдебното решение.

- 24 За тълкуването на разпоредбите на националното гражданскопроцесуално право в съответствие с целта на Директивата е необходимо тълкуване на член 6, параграф 1 от нея, що се отнася до обхвата на информационните задължения на съда в производствата с участието на потребител. Според съда е възможно някои процесуални разпоредби да се тълкуват така, че да се реализират целите на Директивата, стига информационното задължение на съда да бъде изяснено чрез тълкувателно решение на Съда на ЕС.

РАБОТЕН ДОКУМЕНТ